

---

2.

Horváthék . . . Elmeheknek akár hozzájuk is . . .

Erre gondoltam azután, hogy, megpillantva Hajdú Pisti kocsiját, hirtelen sarkon fordultam. Magam sem tudom, miért is nem igyekeztem haza, a négykor induló buszt még kényelmesen elérhettem volna, talán mert legalább annyira nem volt kedvem hozzá, mint maradni, nem tudtam, mivel üthetném agyon a délutánt, a moziban többnyire hülye filmek futnak, a csak ritkán akadó néhány értékesebbet egy-két nap után leveszik a műsorról, Stolzné ugyan kimondottan megtiszteltetésnek veszi, ha olykor beülök hozzá tévét nézni, csakhogy szüntelenül belebeszél az adásba, felét se érti az ember, minduntalan véleményt nyilvánít a látottakról, és hát az egyik műsor se ígért semmit, se a pesti, se a belgrádi, beülni a Kalemegdanba vagy máshova éppúgy nem volt kedvem, mint a főutcán tömött sorokban korzózókat bámulni, vagy a vizet a folyóparton, a túloldali füzeset, újabban legkevésbé a szabad időmmel tudok mit kezdeni, nincs rosszabb a szombatoknál és vasárnapoknál . . . Ha otthon vagyok, bizonyára végigvetem magam a heverőn, regényt vagy folyóiratot olvasok, ezért hazatérni viszont mégsem érdemes, mostanában gyakran fog el az olvasási csömör, vagy inkább az irigység és kétségbeesés bizonyos vegyülete, alighanem, mert magam is írónak hiszem (bocsánat: hittem) magam, sokszor a legnagyobb sorok közben lesz keserű a szám, ílyet én sose fogok írni (istenem, hová tűnt az idő, amikor még arra gondoltam, ez az, így fogok én is írni egyszer), vackokat meg minek olvassak; legjobb talán, ha a téma érdekes, nagyszerű lehetőségeket rejt magában, ám a szerző pocskul írta meg, láthatóan észre se vette, mit tartott a kezében, ilyenkor jöhet, hogy na lám, mennyivel jobban írtam volna meg én ugyanezt, néha el is képzelem egyik másik részletét a magam sokkal sikerültebb változatában, egyszer majdnem tollat is ragadtam, megírom úgy, ahogy én képzelem, csak a magam

kedvére; ideig-óráig el is szórakoztat ez a játék, csak hát olyan ez, mint mikor valaki a tükör előtt pofákat vágva tölti az idejét, hülyeség, nevetséges, nem pótolhatja az ugrást, amire rá kellene szánnom végre magam, az ugrást egyenesen a mély vízbe, s lesz, ami lesz, folytatni makacsul... na nem, ilyenféle hangulatra semmiképpen sem vágytam... Talán minden különösebb ok nélkül éreztem úgy, hogy Zsuzsán kívül pillanatnyilag éppen Horváthekat viselném el leginkább, megfordult ugyan a fejemben, hogy valamelyik másik volt kollégámhoz is benézhetnék, de egyikhez sem éreztem különösebb kedvet, Szűcs igazgatót például sose szenvedhettem, idegesít a darabossága, a félbemaradt mondatai, főleg a lehetetlen szavajárása, „megfogni” — külön specialitása ez a képtelen beszédbeli beidegződés, kibogozhatatlan eredetű, minduntalan felbukkan, néha viszonylag logikus összefüggésben, mondjuk erélyes intézkedéseket sürgetően (rengeteg benne az erély, ha szellemi képességei összhangban állnának ezzel, nagy államférfi is lehetne belőle), „meg kell fogni a dolgokat”, hangsúlyozza teltre készen, máskor meg ilyenkor is értelmetlenül, „Péter bácsi, megfogni, azonnal menjen és...”, mondja néha az altisztnek, legtöbbször azonban olyankor kerül elő, ha töpreng, a szavakkal küszködik, „szerintem, megfogni, az lenne a legjobb, ha...”, „Ugyan mit is akar megfogni ez a Szűcs?”, találgattuk gyakran a háta mögött, nevetségesen hiú ember különben, akadt dolgom vele néhányszor azután is, hogy a városba kerültem, főleg a különböző iskolaközi kulturális vetélkedők, fogalmazási, szépolvasási vagy szavalóversenyek alkalmával, ilyenkor rendszerint sértődötten távozott, nyomban részrehajlással vádolta a zsűrit, ha tanulói díj nélkül maradtak, éppen ezért néha még jobb meggyőződésünk ellenére is juttattunk neki valamit, mert még képes és tanulóival együtt távol marad, Póregyházán töltött évem alatt is összezördültem vele néhányszor, számításba se jött tehát, ugyanígy a többiek sem, Horváthék viszont... botcsinálta diplomások helyett szívesebben vagyok együtt olyan „egyszerű” emberekkel, akik szerencsésebb körülmények között valódi értelmiségiekké is válhattak volna. Horváthekat pedig, amíg náluk laktam, igazán megkedveltem, különösen a Janival, a fiatalabbik Horváthtal voltam jóban, ha jól tudom, két évvel vagyok idősebb nála, amolyan fűrő-faragó ember volt annak idején, egyszer maga szerkesztett egy egészen használható villanymorzsolót, csak a motort vette meg hozzá, a többit mondhatni ócskavasból rakta össze, amennyire viszolygók a technika hivatásos megszállottjaitól, annyira kedvelem az ilyen amatőr barkácsolókat...

Horváthéknál... azaz, előbb még Ottika...

— Meg se ismer a tanár néptárs? — köszöntött rám ezzel a rettenetes, szörnyszülött szóval, hiába, úgy látszik, kiirthatatlanul befészkelte magát a közéletünkbe, iskoláink hétköznapijaiba, középiskoláinkba visszakerült a jó öreg „tanár úr”, de az általánosban rendületlenül tovább tartja magát, ha hallom, mintha a hajamat húznák, sokszor szerettem volna szavát tenni, de fejemet rá, hogy rögtön azzal állt volna elő valaki, hogy „uraztatni” akarom magam. — Dehogynem, az Ottika — emeltem föl a fejem —, pedig megnőttél, sőt... — rögtön észrevettem a terheességét. — Ezek szerint már nem vagy Kecskés? — kérdeztem. — Nem, most Balogh vagyok. — Kár — mondtam erre, mire nevetett, jaj, emlékszik, „a Halász tanár néptárs” mindig viccelődött a nevével, mindig újra és újra mulattatott az összeállítás, Kecskés Ottília (szülei talán a kalendáriumból

ásták ki a keresztnévét, ráunva az örökös Erzsik, Juliskák, Annuskák szürkeségére), azért is szerettek a tanítványaim, mert gyakran tréfálkoztam, igyekeztem egy kis színt, humort vinni az órákba, szerintem kimondottan bűn rászabadítani a gyerekekre olyanokat, akiknek semmi humorérzékük, ezt az Ottikával való komédiázást is képes voltam anélkül üzni, hogy „csúfolásnak” hatott volna, pedig a falusi gyerekek különösen érzékenyek az ilyesmire, igen, kétségtelenül szerettek a tanítványaim, s végeredményben én is... leginkább még velük szemben tudtam „spontán” lenni, velük foglalkozva kapott legkevesebb szerepet az a kiszámított rokonszenvekeltési technika, amellyel valóságos gondolataimat rendszerint elfedem. Ilyenkor éreztem legkevésbé azt a bizonyos hol kisebb, hol nagyobb távolságot, ami mindig ott feszül köztem és a „dolog” vagy inkább köztem és a „világ” között, talán mégis kár volt ott hagyni őket... Ottika különben egy korábbi lelkes és „népies” korszakomat idézte föl, Póregyháza akkor menekülést jelentett, egyfajta újjászületés reményét, azután, hogy házasságom és első regénykísérletem váratlanul dugába dőlt, nagyon rendesen és odaadóan fogok csinálni mindent, határoztam el ekkor, el is kezdtem a „kultúr munkát” a színjátszócsoporttal, megrendeztem Gárdonyitól *A bort* (olyasmit kellett keresnem, amit el tudnak játszani, s ami kell a közönségnek, még mindig jobb, mintha a Sárga csikót vagy a Piros bugyellárist szedem elő), népmeséket, helyi anekdotákat meg efféléket kezdtem gyűjteni, nem mintha ez a szegény, szikes földektől körülvelt, főleg dohánytermelők és kubikosok lakta falu e téren különösen sokat ígért volna, de azért valamit csak össze lehetett volna szedni, csináltam is egy ideig, illetve csináltuk Zsuzsával együtt, amíg Hajdú Pisti föl nem tűnt, mintha lelkesítették volna az elképzeléseim, egyes kollégáim már célozhattak is, persze, ki akarok tűnni, ez a buzgalom is csak átmeneti volt, lényegében a félbemaradt regény helyébe lépett, mindenáron be akartam bizonyítani magamnak, hogy nem tartozom az „iparosok” közé; csakhogy végső fokon idegen tőlem ez a folklórszellem, a hagyományok utáni porlefújogató kutakodás, hamar rájöttem erre, „na mi az?”, hallottam néha gondolatban a saját hangomat, „az európaiságodból semmi se lett, behelhuppantál a sárba, s most a parasztromantikába menekülsz?”, de ettől eltekintve se hittem igazán soha abban, hogy ha összegyűjtünk néhány népmesét, siratóéneket, tarka cseréptányért vagy faragott ostomyelet (mellesleg Póregyházán, ami a tárgyakat illeti, nem is igen akad ilyesmi), ezzel már meg is mentjük azokat, akik ezeket létrehozták, ugyan kiket fog érdekelni mindez, ha eltűnik a világ, amely kitermelte őket, néhány rajongó és pepecselő muzeológus kivételével, még a gyerekeket se, a városi gyerekek már nemigen tudnak mit kezdeni a népmesékkal, s általában a falu világával, nekik western kell, Angyal, Fülig Jimmy, szexmagazinok és szexfilmek, még a Kloss Kapitány-féle szocponyvákat is inkább beveszik — abba is hagytam hamar az egészet, még mielőtt a Városba költöztem volna. Vagy arról lenne szó, hogy a pózommal, a szereppemmel nem tartottam ezt összeillőnek?...

— Az első? — kérdeztem most Ottikától, teljesen fölöslegesen, négy évvel ezelőtt nyolcadikosként tanítottam, tehát még nincs húsz, jaj, mit képezek, na és csak nem gondolom, hogy ki tudja, hány lesz, egy legföljebb kettő... — Remélem is — mondtam erre szinte reflexszerűen, utóbb jutott csak eszembe, hogy ugyan miért kellett ezt mondanom, talán

nem is volt „helyes”, de valahogy ösztönösen viszolygok a szülőgépektől, talán mert a sokgyermekes család fogalma szétbogozhatatlanul egybefonódott bennem Fazekasékkal... „Kipingátuk a szobát, mink magunk, nem is képzeli a naccsága, milyen szép lett, erős zöd és sűrűn apró piros rózsák vannak rajta”, mondta egyszer anyámnak Fazekasné, néha megszélni járt hozzánk, meg ilyesmi, „Én nem vétkeztem!”, mondta szintén anyámnak egy más alkalommal nagyon határozottan, miután előbb elhangzott a szörnyülködés, „Fazekasné, az isten áldja meg!”; vagy teherben volt, vagy szoptatott, a harmadik, normális állapot nála mindig csak rövid intermezzo volt, tulajdonképpen ezt lehetett volna „más”-állapotnak nevezni, úgy is jelenik meg mindig az emlékezetemben, ha véletlenül eszembe jut, nagy hassal vagy szoptatva, félig roncs gyerek-kocsi az udvaron, kerekeiről hiányzik a gumi, a csúnya vörös arcú csecsemő fölsír, Fazekasné odafut, gügyög, ki se emeli, csak föléje borul, megnyúlt, agyonhasznált melle, mint valami tartókötelékeitől szabadult ballaszt zuhan ki a ruhájából, homokzsákként omlik a gyerekre, maga alá temeti, hogy az ajtójuk küszöbén kuporogva látom, megint csak szoptatva — ekkor fedeztem föl, hogy még egy csúnya szórkarika is van a mellbimbója körül — miközben valami furcsán káráló hangon elkiáltja magát: „Ádám, hát nem neked ugatok, az anyád istenit!”; földön csúszó vagy éppen jánni kezdő csupasz fenekű kisgyerek is volt mindig, hol kisfiú, hol kislány emlékszem egyikük egyszer ott ült a földön, s csak úgy megindult combjai közül a vízsugár, az anyja odament, föl-szedte, megtörölgette, „Látod, hogy nőnek föl nálunk a gyerekek”, mondta rám nézve, „piszokban, húgyban és mégis ember lesz belőlük”, „igen, de milyen”, gondoltam később többször is erre a különös öntudattal elhangzó mondatra visszaemlékezve, ami nyilván az „úrigyerekek” szolt, lehetséges, hogy valami megrökönyödést vagy undort vett észre az arcomon, nem tudom, „úri” mivoltomat a gyerekek különben olykor a fejemhez is vágták, „azért, mert te úrikölyök vagy...”, csapott felém az indulatuk, főleg, ha megsokallták, hogy mindig az én akaratom szerint történnek a dolgok, többnyire mégis úgy történtek, nem mintha kényszerítettem volna őket, egyszerűen tele voltam ötletekkel, meg többet is tudtam náluk, akaratlanul is „manipuláltam” őket, ritkán, de hirtelen feltámadó ellenszegülésükkel mintha erre ébredtek volna rá; számomra akkor, kiselemista koromban, valamiféle egzotikumot képviselt ez az elhanyagolt, korábban egy német asztalosmester tulajdonát képező ház (Fazekasék valami kivételezés folytán költözhetek ide a felszabadulás után, talán éppen a sok gyerek miatt — egyébként a boszniai telepések között osztották szét ezeket a házakat), a Fazekas gyerekek egy másik világot jelentettek, szüleim bizonyára nem voltak elragadtatva ezektől a rongyos-maszatos játszópajtásoktól, akiktől „csúnya szavakat” tanultam, de csak Vilma néni adott hangot a véleményének, „Nem tudsz te rendesen öltözött gyerekekkel játszani?”, mondta egyszer azután, hogy meglátott az utcán Ádámmal, mire arcomba szaladt a vér, s azt mondtam neki, azért nem szeretem, mert ilyen „úrias”; ez az Ádám volt velem egykorú a Fazekas gyerekek közül, valahonnan a sorozat közepéről való, tőle tanultam a legköltőibb kiszámoló versikét, amit valaha is hallottam: „Döm-döm, paprikás, karácsonyi muzsikás, tudom, apád hol lakik, fák között bujdosik, szénát eszik, szurkot szarik, vasbotot fingik, az orrodra illik!”, hamisítatlan népi szürrealizmus... „Kár, hogy édesapa most nem

részeg. Mingyár gyünne csinálni a sárkányt”, mondta egyszer Ádám, fejünkbe vettük, hogy sárkányt csinálunk, de egyikünk se boldogult vele, nagyon szerettem volna látni, hogyan csinál részegen sárkányt az öreg Fazekas, de csak ritkán ivott, pedig úgy látszik, ilyenkor éppen a gyerekek szabadult föl benne, sovány, kevés szavú téglagyári idénymunkás volt, persze mindenféle mást is dolgozott, ami éppen akadt, a szőlőkben is kapált néha, végtelenül türelmes ember volt, nem emlékszem, hogy valaha is dühösnek láttam volna, amikor az a bizonyos fazékeset történt, akkor is egyedül ő őrizte meg a nyugalomát; „Kalapom, kalapom, csurgóra...”, ugrált fején egy szemétre hajított, végleg hasznavehetetlen fazékkal Ádám egyik kisöccse, ha jól tudom, a hármaskörű, azlám hiába próbálta leszedni, az ugrástól valahogy a feje szorult, próbálgattuk ahányan voltunk, Fazekasné is, nagyon rángatni nem mertük, a gyerek visított, a fazék rücskös, összevert pereme fájdalmat okozhatott neki, persze neveltünk is, ma is előttem van ez a kis szőke Feri (a többivel ellentétben szép, szabályos arcú kisfiú volt), ahogy legörbült szájjal bög, olyan komikus látvány volt, „Szedje le apátok, ha tudja”, mondta végül Fazekasné dühösen, Feri egy darabig így játszott velünk, „Te most dupla Fazekas vagy”, mondtam neki... mire az öreg Fazekas megjött, már sötétedett, nem erőltette, bement, hozott egy kalapácsot, a fazék pereméhez egy fadarabkát illesztett, óvatosan ütögetni kezdte, alulról fölfelé, olyan nyugalommal és hozzáértéssel, mintha kitanult mestersége lett volna, hogy gyerekek fejére szorult fazekakat szedegessen le, jócskán akadt ilyen mulatságos epizód, de másmilyen is, amikor a kis Katica belenyúlt a forró paradicsomba, nem voltam ott, később láttam csak nagy, elpiszkolódott kötéssel a karján, az elkinzott kis arca... igen, mindenekelőtt Fazekasék emelke ugrasztotta ki belőlem ezt a „remélem is” megjegyzést Ottikával beszélgetve, de persze az egész is, uram isten, hány Fazekas család él ezen a bolygón, fehér, de méginkább sárga, barna, fekete Fazekasék, no rendben van, sok jó ember kis helyen elfér, csak-hogy mi nem vagyunk jók, és ha nagyon összeszorulunk, bűdös lesz, máris bűzlik a légkörünk, teleszellentjük a gyáraink füstjével, az autóinkkal, a rovarporunkkal, Tokióban már automatákból lehet tiszta oxigént kapni, aprópénzért életet, divat lesz a gázálarc, síkkes, „cuki” gázálarcok készülnek majd a hölgyeknek, Miki egér-, Róka koma-, Kacsa Pali-gázálarcok a gyerekeknek, az illetékes hatóságok elrendelik majd, hogy mindenki köteles fényképét kívülről a gázálarcra ragasztani, tudni kell, ki rejlik mögötte, de elképzelhető valami miniatűr televíziós be rendezés is, amely belülről kivetíti az elrejtett arc képét, lehetőleg színesben, minél élethűbben, fő a látszat, Amerikában most kezd divatba jönni a műanyagkert, műfákkal, műgyeppel (még nyírni sem kell), művirágokkal, az elrobogó autósok úgyse veszik észre a csalást, sok országban úgy kell majd belelövöldözni az emberekbe a fogamzásgátló szereket, mint a gyógyszereket az értékes vadállományba, rajta hát, folytatásuk csak Fazekasék, emellett igazán eltörpül, hogy itt, most, mi... mindig is hajlamos voltam felülről nézni a dolgokat, talán a nagyapám is oka ennek, nyugalmazott történelem-földrajz tanár volt, kiskoromban hosszabb ideig betegeskedtem, akkor szerettem meg annyira nála, folyton a könyveit nézegettem, inkább csak a képeket még, volt egy nagy földgömbje meg atlasza, mindent megmagyarázott, amit csak kérdeztem tőle, a bika és az ökör közti különbséget is, már nyolcéves korom-

ban megismertette velem a világrészeket, a tengereket, a főbb folyókat, arról is mesélt, hogy a Nap nagyobb a Földnél, megtanultam tőle a bolygók nevét is, nagyon büszke voltam ezekre az ismereteimre, amikor aztán harmadikban a földrajzi alapfogalmakat úgy tanították, hogy le kellett rajzolnunk a járásunk térképét, az egész nem nagyon érdekelt — ugyan mit akar tőlem a tanító néni, amikor én az egész föld térképét ismerem már . . . Törékeny, kopasz kis öregember volt a nagyapám, csipetőjének vékony fekete zsinórját a fülére akasztotta, nem tudom, látta-e azóta is valakit csipetetővel, kár, hogy csupán kisgyerekkori emlékeim vannak róla, hallomásból tudom csak, hogy már akkor értette és szerette Adyt, amikor vidéki tanárok többnyire még megbotránkoztak vagy nevettek rajta, gyűlölte a háborút, még a tizennygyes felvirágozott zászlóktól se szédült meg, talán ebben is része volt Adynak, de úgy tudom, valamikor szabadkőműves is volt, ő beszélt nekem először arról, hogy rettenetesen elszaporodik az emberiség, ezért vannak a háborúk is, hamar mániám lett ez a túlnépesedési kérdés, az eleven riasztó példát Fazekasék szolgáltatták hozzá, mindig ők jutnak az eszembe, valahányszor terhes nőt látok, még Klári terhessége idején is zavart ez kissé, miattuk fészkelte belém magát egyfajta termékenység-izony, miattuk tudom megérteni, hogy sokszor éppen a Fazekas családokból származók menekülnek a Fazekasságtól . . . Ottika is buzgón helyeselt, isten ments, hogy sok gyereke legyen, sőt ha nem így történik, mehetett volna ő is a Palival „Németbe”, ehelyett most itt eheti a fene az apósáéknál, mert a Palit, azt hat lóval se lehetett volna itthon tartani, ha egyszer a fejébe vesz valamit . . . Nem emlékszem a Balogh Palira? Olyan hosszú arcú, elég nagy orrú fiú, hogy nem szép, az biztos; nem, sajnos nem emlékszem rá, bár ha látnám, biztosan . . .

— Hát a tanár néptárs, nem nősült meg? — kérdezte váratlan fordulattal. — Dehogyan nősültem, legalább nem kell elválnom — feleltem kedvetlenül, de csak folytatta, tudom-e, hogy annak idején más lányokkal együtt leskelődött utánam, azt hitték, elveszem a „tanító néni”, mármint Zsuzsát, nekik ez nagyon tetszett volna. — Én is azt hittem — mondtam, nem lehetett egykönnyen levakarni erről a tárgyról. — Elköllött volna, hogy kapja a tanár néptárs a gallérját annak a . . . na hogy is hívják . . . — jegyezte meg valami magától értetődő természetességgel. — Még most se késő — mondtam —, lehet, hogy egyszer még meg is teszem, sőt hintek a farkára és elkapom —, nevetett, de egészen ártatlanul, nem úgy, mint aki elérte a mondatomban rejlő otrombaságot, magam is csak egy pillanattal azután ébredtem rá, hogy kiszaladt a számon; elég soká beszélgettem vele, testsúlyát hol egyik, hol másik lábára helyezte, tehermentesített bokáját időnként csúnyán kifordította, elnyűtt szandál volt rajta, egészségében is elég lomposan hatott, valami kerti munkából jöhetett, villásfarkú kis kapáját az egyik fatörzsnek támasztotta, de barna szemében, ha kissé megfakultan is, még maradt egy kevés a régi, minden iránt érdeklődő, tizenöt éves Ottikából, mégse mertem megkérdezni tőle „Na és olvasunk-e még, Ottika?”, minek, előre tudom a választ, pedig a szenvedélyesen olvasó tanítványaim közé tartozott, kevés ilyen akadt, *Egri csillagok, Légy jó mindhalálig, A köszívű ember fiai, A Szent Péter esernyője stb.*, elég ügyesen is számolt be róluk, korához képest meglepően eredeti meglátásokkal, volt egy kis érzéke a versmondáshoz is, sokszor magától talált rá a megfelelő hangra, szeret-

tem volna sínre rakni, elindítani, sajnos a Városban nincs magyar nyelvű középiskola, pedig a pőregyházi gyerekek sose tanulnak meg rendszeresen szerbül, Ottikát különben is az irodalom érdekelte volna, de hát újra ott tartunk, hogy a tanulás mindenekelőtt anyagi kérdés, „Semmi baj, csak olvass, művelődj továbbra is”, vigasztaltam, „később is kínálkozhat még alkalom...”, hazug balszam volt csak a sebre, nincs borzalmasabb, mint mikor nyálás, mocskos ujjak oltják ki a lángocskát, mert persze, hogy kioltják, már akkor tudtam, lányoknál különösen hamar kialszik, ha „lent” maradnak, megfojtja a nőiességük vagy a testükben növekvő másik... Kicsit szomorúan néztem az elnehezült alakja után, észrevettem rajta a visszaparlagiasodás porrétegét, egyre vastagabban lepi be majd, akárcsak az akácleveleket itt körülöttem, *In memoriam* Kecskés Ottilia, *requiescat in pace*... persze nevetséges lehet, hogy „boldog” a férjével, pardon, az urával, bizonyára ura van, nyilván szereti, valószínűleg ezért szeretett volna utánamenni (menjen is, amint lehet, legalább lát valamit a világból), ez is a mániám, amint valakiben csak egy parányival is többet érzek az átlagosnál, nyomban maximálisan ki akarom azt fejleszteni, az „okosság”, az értelem győzelmeért éppúgy kész vagyok feláldozni mások boldogságát, mint a magamét, képtelen vagyok tisztelni a biológiai boldogságot, eszköznek tekintem csak, sohasem célnak, ha serkent valamire, legyen, de ha a hiánya csiholja ki a szikrát (azt hiszem, kinél hogy), hát „éljen a hiány!”... „éljen a halál!”, írták zászlaikra a spanyol polgárháború francia anarchistái...

Egy kicsit a halállal találkoztam Horváthéknál is.

— Igazán nem tudta? — kérdezte az öreg Horváthné harmadszor is hitetlenkedve. — Hát csakugyan nem hallott róla? — Egyre bizonygattam, hogy nem, ha hallottam volna, dehogy is felejttem el, közben viszont azt kutattam magamban, nem hallottam-e mégis, lehetséges, csak talán föl se fogtam, vagy nyomban kiment a fejemből... — A szíve — mondta az öregasszony —, a régi baja, az vitte el, nemsokára két éve már... — Érdekes, gondoltam magamban, egy egész tanéven át laktam náluk (az új tanítói lakások csak azután épültek), és sose hallottam az öreg Horváth szívbajáról, nem figyeltem eléggé, mi van körülöttem, vagy ezt is elfelejtettem volna, mindenesetre különös, egészséges, életerős embernek látszott... — Hát a Jani? — kérdeztem aztán, hogy nincs ott-hon, ezt már néhány pillanattal azután láttam, hogy a kapun beléptem, s megpillantottam az öregasszonyt, aki az első pillanatban nem ismert rám, de aztán annál inkább jött a „de régen láttam” meg a „hogy jutott eszébe hozzánk is benézni?”, Jani, ha itthon lenne, már bizonyára előkerült volna, de a nagy parasztudvar kihaltsága is valahogy azt sugallta, hogy nemcsak a szomszédba ment, mást se láttam a házbeliek közül, tulajdonképpen nem lepődtem meg, vagy legalábbis nem lett volna szabad meglepődnöm. — Na és, hogy vannak, mit írnak? — kérdeztem aztán meglehetősen részletező információáradatot indítva el, jól, hála istennek, a Jani egy gumigyárban dolgozik Karlsruheban (Horváthné erősen megnyomta a város nevének néma „h”-betűjét), a felesége is ugyanott egy szövőgyárban, a gyerekeket is magukkal vitték, nem mindjárt persze, és először csak a nagyobbikat, de aztán itt voltak a kisebbéért is, legalább azt hagyták volna itt, csakhogy a menyé ragaszkodott hozzá, pedig ő is nagyon megszokta és megszerette ezt a kislányt, most olyan üres itt minden; kicsit el is pityeredett, ahogy erről beszélt, mire én

belenyaltam a pohárka pálinkába, amit el kellett fogadnom, és valami olyasmit mondtam, hogy nem baj, majd visszajönnek, ha kicsit összeszedik magukat; na igen, a Jani is ezt írja, jegyezte meg az öregasszony, egyre mondta is, amikor idehaza volt, csak hogy olyan sokan elmentek mostanában, s kevesen jöttek eddig vissza... Zavartan forgattam a félig telt kupicát az asztalon, akár mehetnék is már, jutott eszembe, de valahogy mégse volt szívem rögtön fölállni, tőlem telhetően igyekeztem együtt érezni az öregasszonnyal, nemcsak ennek látszatát kelteni, valamennyire talán sikerült is, bár inkább csak magára maradottságát éreztem át, ami ezen túl van, a családhoz való ragaszkodás, illetve az attól való elszakadás feletti fájdalom megértése már kissé bonyolultabb feladatot jelent számomra, egyfajta képzeletbeli belső csonkítást kell végrehajtani magamon hozzá, elképzelni magamat olyan tudattal, amelyben a családon és a családi gondokon kívül úgyszólván semmi egyéb sincs... Ugyan mit éreznék, ha ilyen körülmények között maradnék magamra? Képes lennék-e bármit is kezdeni magammal? ... Sokszor arra gondolok, hogy a „talajhoz”, a „gyökerekhez” s még inkább a vérségi kapcsolatokhoz semmi érzékem.

Pedig a kis Klári mégiscsak az enyém, hozzám tartozik. Épp csak azt nem tudom, van-e ennek valami jelentősége...

Főleg nyáron találkozom vele, ha hazamegyek a szülővárosomba, át a folyó túloldalára, sokszor az egész napot nálunk tölti ilyenkor, mármint a szüleim házában, sokat szórakozom vele, mintha kárpótolni akarnám őt és magamat is, amiért az év többi szakában alig találkozhatunk, van úgy, hogy reggel felébredek, az idő szépnek ígérkezik, gyerünk hát, biciklire ülök, megyek a „nagy” Klárihoz, azaz Garics Laciékhoz (Klári végül is kapott egy levelet Cetinjéből, ahová a Lófejű nyáron hazautazott, köszön mindent, ám mégiscsak „tisztá” mőt akar elvenni, ezután kötött ki Garics Lacinál), váltok is velük néhány szót, Klárialal egészen normálisan vagyok, aztán fogom a kis Klárit, viszem a strandra, úszni tanítom, „ne félj, amíg engem látsz”, mondom neki, ha észreveszi, hogy alattomban elengedem egy pillanatra, hancúrozunk, feldobom, elkapom, meghengergetem a homokban (el kellene vinnem a tengerre is egyszer, az idén feltétlenül, lehet, hogy többé nem lesz rá alkalom), nevetek a hangos sikkánásain, egészen visszagyerekesedem hozzá, elnyúlunk a homokban, élvezzük a fáradtságunkat, megesszük a magunkkal hozott szendvicset, fagyalaltot veszek neki, sőt magamnak is — hadd köszön össze ez is bennünket... Legjobban mégis a váratlanul feltámadó kérdései rohamait szeretem: „Hogy terem a világ?”, „Hogy terem az ember?”, „Hogy teremnek a halak?”, „Hogy lesz az emberben a csont?”, tőlem telhetőleg igyekszem olyan válaszokat adni, hogy értse is őket, de magyarázatom mégse kerüljön ellentétbe a tudománnyal, az isten fogalmát mellőzöm, pedig kísértést érzek rá, hogy előhozakodjam vele, kényelmes lenne, mégis előbukkan, valószínűleg a nagyszülők vajta járatokon át, „Van Isten?”, kérdezi váratlanul, cseppet se bosszant ez, mégis kerülöm az egyértelmű választ, olyasmit felelek, hogy vannak, akik azt mondják, hogy van, mások, hogy nincs, aztán mintegy lesből fgyelem az arcát, egy idő múlva határozottan kijelenti, hogy van, „Jó, ha te mondod, biztosan”, megérzi a „ráhagyást”, kicsit megharagszik, „De van!”, mondja mérgesen és nagyon határozottan, szeretem a „gyermeki ontológia” efféle megnyilatkozásait, talán mert a magam ugyanilyen fá-



zisát juttatja eszembe, és a nagyapámat, megint csak a nagyapámat, nála lapoztam bele egy nagy vasiag könyvbe, azt hiszem, a Wells *Világtörténelmébe*, váratlanul hőköltem vissza egy ijesztően szőrös, majomszerű ember képétől, „Az ősember”, mondta a nagyapám, „valamikor ilyen volt az ember”, én akkor még csak Ádámról hallottam, a hittankönyvünkben nem ilyennek ábrázolták (a megszállás alatt kezdtem iskolába járni), egyszerre megéreztem az ellentmondást... Nagyapa később az ősember számszámairól készült képeket is megmutatta, meg a rajzait a barlangok falán, sokat mesélt az ősemberről, még előbb, hogy Káinról és Ábelről tanultam volna; „Káin földműves volt, Ábel pedig juhász”, állt a hittankönyvben, és ez megint csak nem fért össze az ősemberrel és a számszámaival, sehogy se ment a nyolcvéves fejembe, hogyan lehetett Ádám fiainak már külön mesterségük, egyszerre úgy éreztem, mesékre tanítanak bennünket, érdekes viszont, hogy amikor később az iskolában kerek perec kimondták, hogy a világot és az embereket „nem isten teremtette”, hanem fejlődés stb., ez valahogy ellenállást váltott ki belőlem, nem tudom, talán túl durvának éreztem ezt így, vagy az bosszantott, hogy ennyire a szájunkba rágták, lehet, hogy ennek is köze volt ahhoz, amit később ötödikbe csináltunk Bödör Antival, nyomtatott betűkkel írtuk a cédulákra a karácsony előtti napokban: „Kellemes ünnepeket! Karácsonykor ne gyertek iskolába!”, az iskolaudvaron szórtuk el őket, alighanem az volt a hiba, hogy Gulyás Mikit is beavattuk a tervünkbe, ez a Miki tőlünk függetlenül azzal állt elő, hogy meg kell verni azokat, akik karácsony első napján iskolába mennek (akkoriban a tanulók majd két harmada megkapta még a négy igazolatlan órát), „tudunk mi ennél jobbat is”, mondtuk erre, és bevettük harmadiknak, sajnos a kis hülye néhány elszórtatlan cédulát a padjában hagyott, szerencsére sikerült igazgatói megrovással megúszni; persze, ez csak afféle kaland volt inkább, tekintélyellenes lázadás, korábbi tépelődéseimhez nem sok köze volt, korán túljutottam rajtuk, pedig mindenképpen hasznos hányódás volt ez Ádám és az ősember között, érdekes, én még ma is megvadulok, ha olyan pedagógiai cikkeket olvasok, hogy jaj istenem, „az ifjúság két malomkő között őrlődik”, na és, őrlődjön csak, ha tőlem függne, párhuzamosan tanítanám Ádámot és az ősemet, tessék, rágódjatok rajta, srácok, döntsétek el, hogy melyik az igazi, nagyszerű vízvázlatos lehetne ez, ugyan hányan választanák az ősemet és hányan Ádámot, hányban férne meg a kettő békés egymás mellettélésben, anélkül, hogy eszükbe jutna egyiket a másikkal összefüggésbe hozni, s hányan lennének olyanok, akiket az egész dolog egyáltalán nem érdekel; gyakorlatilag is igen hasznos lehetne ez a szelekció, szerintem csakis az ősember-pártiakból szabadna értelmiségieket nevelni, a többieknek *panem et circenses* vagy *ora et labora*, illetve a kettő valamilyen keveréke inkább, persze, ha lehet, tegyük boldoggá őket, tegyük őket mielőbb boldoggá, elvtársak, de azért ügyeljünk, nehogy boldogtalanná tehessek az első csoportba tartozókat, végül is ezek a fontosabbak... „Dosta konfuzne ideje imaš, ne valja to...”, mondta egyszer nekem egy előadó a pártiskolán, most találná csak igazán zavarosnak az eszméimet, ha az agyamba látna, lehet, hogy igaza lenne, rendben van, oké, de azért én hittanra is járatnám a kis Klárit, ha a nevelését én intézném, már csak azért is, hogy az emberi kultúra egy fontos szféráját belülről is megismerhesse, igen, ezért szeretem a kis Klárit, a metafizikai kérdéseier, meg persze azért is, mert eleven és

értelmes kis kölyök, mégis, aránylag ritkán gondolok rá... kétségte-  
lenül szeretem, csak hogy ennek legkevesebb köze éppen ahhoz van, hogy  
az *enyém*, más hasonló korú értelmes gyereket, azt hiszem, éppígy sze-  
relni tudnék... Nemcsak vele vagyok így persze... Mondjuk az anyám-  
mal, igazán nem mondhatom, hogy nem szeretem, de tudom, hogy akkor  
is szeretném, ha másmilyen lenne, s tulajdonképpen azt se tudhatom  
pontosan, mennyi szeretetemben a beleneveltség, a köteleességtudat, az  
anyaság sokszor ízléstelen, vásári kultuszát mindenesetre elviselhetetlen-  
nek érzem, éppúgy, mint mikor valaki az anya szerepében tetszeleg, „Mit  
tudja maga ezt, mit érez egy anya...”, jaj nekem, hányszor hallottam  
ezt, Török Jutka anyja is, hiába dumáltam neki, „Tudom én, ismerem  
a lányomat, nem kell ilyesmit egy anyának mondani...”, „Nem kellett?“,  
kérdném most tőle bizonyos elégtétellel, „Csakugyan nem, még mindig  
úgy véli, asszonyom?“, neveltséges, kicsit aljas, olcsó diadal lenne. Vagy  
a szülőföld... Tanári munkám legkínosabb percei közé tartozott, ha  
ilyen tárgyú olvasmány került sorra, zavart, hogy szavaim hamisan  
csengenek, hiányzik mögülük a valóságos érzések fedezete, mondtam,  
amit mondanom kellett, de közben arra gondoltam, ha norvég vagy perui  
állampolgárnak születek, nagyjából ugyanezt mondanám, épp csak  
az olvasmányban fjordokról lenne szó, vagy az Andok hóföfde csúcsairól,  
feladatom azonban változatlanul olyan érzések felkeltése lenne, amelyek  
hiányoznak belőlem, arra kellene rábeszelnem tanulóimat, hogy szeresse-  
nek valamit, amibe akaratuktól függetlenül csöppentek bele, s amelyen  
kívül nem is ismernek mást, bárhol élnek is, arról kellene meggyőznöm  
őket, hogy külön szerencsének érezhetik, amiért éppen egy bizonyos or-  
szág polgárainak születtek, legyen ott bár kapitalizmus vagy szocializ-  
mus, katonai diktatúra vagy közvetlen demokrácia, mindig ott a leg-  
jobb, ahol vagyunk, s az a legjobb, ami éppen van... érdekes, néha  
mintha egyik-másik tanuló is ugyanezt érezte volna, különösen az éle-  
sebb eszűek, „Na tessék, orra buktam, alaposan megtréfáltál, kedves  
szülőföldem, hát ezt érdemeltem én tőled?“, fejezte be dolgozatát egyik  
hatodikos tanítványom, nem is sejtve, mennyire telibe talált, mivel a  
Balogh Palikát és Horváth Janikát is kissé orra buktatta és elgáncsolta  
ez a szülőföld, vagy inkább fenéken rúgta, menj csak, keresd máshol a  
boldogságodat, szép tőled, hogy szeretsz, de azért nem biztos, hogy én  
olyan nagyon ragaszkodom hozzád, okosabb talán, ha elfelejted, hogy  
hol is születél, elfelejted még az anyanyelvedet is... ez az utóbbi, ez  
is valami furcsán lebegő dolog nálam, még ha dühít is, hogy sok szülő  
nem anyanyelvi tagozatra íratta csemetéit, csak hogy én tudom, hogy el-  
sősorban *nekem* fáj, hogy az a poronty sohase ismeri majd meg Petőfit,  
Adyt, Németh Lászlót, Déryt, Weöres Sándort, csakis nekem, mivel a  
kölyök nem érezheti annak elvesztését, ami sohase volt az övé, de talán  
nekem is csak azért fontos az egész, mert belőle élek, az is lehet, hogy  
soha meg nem születő remekműveim lehetséges olvasóit temetem ezek-  
ben a karriert gondosan előkészítő szülőktől téves (?) vágányra helyezett  
kölykökben, sokszor meg valami kihalófélben lévő törzs tagjának érzem  
magam, igen, rezervátumban még élélhetnénk egy ideig, viszont mi ér-  
telme rezervátumban élni, talán ezt a furcsa mohikán-közérzetet kellene  
megírnom valamilyen formában, regényt írni a kurdokról, arról, hogy  
négy országban élnek... na mindegy, nem akarok sírni a Kárpátok alatt,  
nem akarok belesírni a kiömlött tejbe, hős vértől pirosult gyászter, nagy

temető, Mohács, satöbbi, et cetera, ecelet rá, hagyjuk ezt, legszívesebben gombnyomásra szüntetnék meg minden népet, nemzetet, legyünk csak emberek, beszéljünk egy nyelven, vagy bánom is én, ugassunk (neked ugatok, Ádám, az anyád istenit!), jobb az őszinte ugatás az álszent szövagnél, a közhelyeknél... persze rendben van, tudom, hogy egyetlen társadalom sem lehet meg közhelyek nélkül, vagy inkább azok nélkül az érzések nélkül, amelyeket annyira elfednek a közhelyek, hogy úgy kell őket előbányásznunk a mélyből, ha ugyan egyáltalán rájuk találunk még... Néha valóban kétségbeejtő, mennyire lehetetlen közhelyek nélkül elmondani azt, ami tartalmilag talán mégis több közhelyeknél, „Ha rám hallgat, nem utazik el, legalábbis a tanév végéig nem, egy ilyen korú lánynak anyára van szüksége”, mondtam Török Jutka anyjának, miközben minden hajam szála égnek állt a saját szavaimtól, se lány, se anya nem voltam még, mit tudom én, mire van szüksége egy ilyen korú gyereklánynak, különösen ilyen kissé kibillent egyensúlyú, kelekótya teremtésnek, mint amilyen szegény Török Jutka volt, és mégis, Jutka minden hozzátartozójától külön-külön búcsút vett, épp csak az anyjától nem, csak aki a halállal jegyezte el magát, az képes ilyen kegyetlen lenni, persze a szónoklatomat nyugodtan magamban tarthattam volna; az ember rendszerint előre tudja, érdemes-e bármit is mondani... Bödör Antinak se kellett volna semmit mondanom, annyit se, amennyit megmondtam neki, mert neki is csak félig mondtam meg. Pedig akkor talán nem is irtóztam még annyira betegesen a közhelyektől...

Nyáron lesz négy éve már...

Vele is nyaranként találkoztam, akárcsak a kis Kláriveral, három éve működött már sebészként szülővárosomban, néhány, vidéki kórházakban szokatlan, bravúros műtétére többfelé fölfigyeltek már a szakmabeliek, bel- és külföldi szaklapokban is jelentek meg már írásai, egyre inkább olyan embernek számított, aki még sokra viheti. A nappaliban ültünk, előttünk üres kávéscsészék és félig telt konyakospoharak, ketten voltunk csak, feleségem elment valahová, cseppet se bántam, nem nagyon kedveltem, ő se engem, azok közé a fantáziátlanul házias teremtesek közé tartozott, akiket a legkevésbé bírok, sohasem tudtam egészen megérteni Antit, hogyan is vehetett el ilyen sótalan teremtest, Anti újabban feltűnően szerette a pénzt, nemrég épült pompás emeletes családi házat szintén az asszony rovására írtam: szupermodern épület, lent a lakó-, fent a hálósobák, nagy üveges hall, két fürdőszoba, etázzsfűtés a pincében olajkazánnal, a konyhában hőszabályozó, garázs is persze, minden, ami szemnek szájnak ingere, volt valami kihívó az egészben, úgy éreztem, a feleségéhez jobban illik, mint Antihoz, meggyőződése, hogy humortalan emberekben különösen fejlett a szerzési vágy. Persze lehet, hogy csak Antit akarom menteni, az ember végül is nem szívesen mond le egy régi barátáról...

— Lópikulát nekik, lópikulát — mondta Anti többször is egymás után, miközben az „ügyét” magyarázta: összetűzött a kollégáival, nem értették meg elképzeléseit a kórház átszervezéséről, unja a kicsinyes féltékenységet, elege van, közügyekkel nem foglalkozik többé, visszaadta a piros könyvecskéjét is. Egyre azt bizonygatta, hogy nem azért sértődött meg, mert nem őt választották kórházigazgatónak, természetesen szó sincs erről, bár bizonyos értelemben ez tünetnek is felfogható... Alapjában véve igazat adtam neki, jaj annak, aki egy kicsit is kimagaslók a sorból és

többet akar, különösen kisebb, vidéki munkaközösség tagjaként. De valahogy nem éreztem igazán őszintének a szavát, megbántottsága kicsit szenvelgésnek tűnt, ezért is készültem ugratni talán, pár pillanatig egy jól elhelyezett baráti szúrásos törtem a fejem, „kispolgár, kispolgár”, egyre ez a szó járt a fejemben, ki is akartam mondani, de valahogy elfogadható formában, cinkos kedélyességgel, „öregem, egészen jól fejlett kispolgár lett belőled”, valahogy így, csakhogy közben kibökte, mit tervez, egyelőre még titok, persze nekem elmondhatja már...

— Csodálkozol? — kérdezte aztán. Bizonyára az arcomon vett észre valamit.

— Egy kicsit igen.

— Értsd meg, számomra ez nagy lehetőséget jelent.

— Tudom. De miért végleg?

— Nem mindegy?

— Talán mégsem... Szerintem nem.

— Szerintem igen... Ha lúd, legyen kövér, nem gondolod?

— Mit akarsz? Itthon is kacsalábon fongó várat építettél.

— Bármikor eladhatom. És egyszer odakint talán másikat építhetek.

— Szebbet, nagyobbat, igaz? ... Különben hagyjuk...

— Mondd csak. Mondd ki, ami a begyedben van, nem haragszom meg.

— Inkább kérdezni szeretnék valamit.

— Azt is lehet. Hallgatlak.

— Neked csak az anyagiak számítanak, semmi más?

— Miért hiszed ezt?

— Elnézést, de lúdról beszéltél. Kövér lúdról...

— Rosszul értelmezted. Vagy lehet, hogy rosszul mondtam. Mit számít, hasonlat volt csak.

— A hasonlatok sokszor nagyon árulkodók.

— Hagyd az örökös pszichologizálást. Te ne tudnád, hogy a munkám mindig is nagyon érdekelt.

— Csak érdekel?

— Nem érezhetem napjában többször is megdicsőültnek magam. Az ilyesmi előbb-utóbb elmúlik. Az a fontos, hogy megteszem, ami tőlem telhető. Az emberben eleinte van romantika, aztán rájön, hogy romantika nélkül is ugyanannyit tehet.

— És hogy hol teszi? Az se számít?

— Mit tudom én... Nem szeretek rágódni az ilyesmin. Én dolgozni szeretek... Különben... lehet, hogy az se számít.

— Igazad van. Talán csakugyan elég, ha ott vagy jó, ahol jobb neked.

— Végeredményben így is mondhatjuk.

— És hogy kihez vagy jó? Hogy itt szükség lehet rád?

— Tudod te, hányan mentek el, akikre szükség lenne? Rendszerint kiderül, hogy senki se pótolhatatlan. Ha másképp nem megy, hát kiderítik róla.

— Igen, de te? ... Lehet, hogy hülyeség, de hát itt születted, itt nőttél föl... De talán csakugyan hagyjuk... Az ilyesmit mindenekelőtt érezni kell. Vagy megvan az emberben, vagy nincs...

Hát nem rémes? Így ment valahogy, ez a volt a csontváz, persze képzelenség egy beszélgetésre pontosan visszaemlékezni, de azt tudom, hogy Anti rettenetesen igyekezett nem megsértődni, s hogy itt ért véget, ennél a „Vagy megvan az emberben, vagy nincs”-nél, ekkor hallottuk nyílni

az előszobaaajtót, a felesége jött meg, örültem, hogy vége szakadt a beszélgetésnek, nyilván összevesztünk volna a végén, s mért vesszünk össze, semmit se használ; és ugyan mit válaszoltam volna, ha megkérdezi: „És te? Benned megvan-e?”, talán azt, hogy fene tudja, néha igen, néha nem, lehet, hogy az egész hangulat kérdése csupán, talán csakugyan szerep volt, semmi más, rossz szerep (úgy beszéltem, mintha színpadon lennék), alighanem az ellentmondási szenvedélyem kényszerítette rám, ha valaki hazáról vagy szülőföldről mond frázisokat, valószínűleg ugyanilyen vehemenciával vetem rá magam, és „az ember szabad helyváltoztatási jogáról” kezdek neki beszélni, mégis, valami forrt bennem, gondolatban tovább vitatkoztam Antival, szerettem volna neki megmagyarázni, hogy amikor én mintegy dolgok fölött lebegek és a „nagy egész” részeként igyekszek értékelni mindent (sokat beszéltem neki erről valamikor, egy időben őt árasztottam el minduntalan felbugyborékoló nézeteimmel), ennek semmi köze ahhoz, hogy az ember megsértődik és odamegy, ahol még többet kereshet, aztán az is eszembe jutott, hogy mennyire nem illik Antihoz ez a gondolkodásmód, származásunk alapján inkább benne kellett volna, hogy több legyen azokból az érzésekből, amelyeket talán pózból, talán „frázisizonyból” mindig is szerettem lenézni... Később az öreg Székely doktorra gondoltam, fene tudja, miért, talán mert összeforrt bennem az orvos fogalmával, ő volt gyerekeveim első doktor bácsija, dr. Székely Andor med. univ. a kerek Mikszáth-képével és a pocakjával, közkedvelt ember volt, pedig ő se vetette meg a pénzt, olyasmit hallottam róla, hogy a háború előtt kiméletlenül megvágta gazdag pácienseit, másoktól viszont semmit se fogadott volna el, „Fiam, te rövidlátó vagy”, mondta nekem egyszer, észrevéve összevont szemöldökű szigorú nézésemet, pedig valami másért vitték el hozzá, ezután lettem szemüveges, zsidó származású volt, de még a háború előtt kitért a házassága miatt, később elvált, lehetséges, hogy a keresztvize miatt vitték el utólag, erről csak hallottam persze, apám jóban volt vele, „Szerbusz, Bandi”, mondta neki akkor is, amikor az utcán egy rendőr kísérte, úgy tudom, futólag még meg is kérdezte tőle, hogy mi történt, „Eine kleine Internierung”, felelte Székely doktor, hogy a csak magyarul tudó rendőr ne érte (nem láttam, mégis úgy el tudom képzelni az öreg arcát, mintha láttam volna), egy kis „kellemetlenség” így is lett belőle, elvégre csak köszönhet egy régi barátjának, védekezett apám a rendőrségen, jobb, ha hallgat, mondták neki, könnyen kizárhatják az ügyvédi kamarából, apám hallgatott... sokszor gondolkoztam ezen később, néha szinte hittem is, hogy tőlem több is kiteltt volna ennél a köszönésnél és a félénk ellenvetésnél a rendőrségen, minden nemzedék szívesen illeti szemrehányással az előtte járó, miközben lehetővé teszi az utána jövőnek, hogy vele tegye meg ugyanezt, persze tudom, hogy voltak, akik ennél többet is tettek, olyanok, akiknek nem volt veszteni valójuk, na és a kevesek, akik sohasem tudják elfogadni a világot olyannak, amilyen, egyedül ez az emberfajta ér valamit, sose tudhatom meg, idesorolhatom-e magamat is... Székely doktor állítólag nagyon sovány volt, amikor a kevés számú túlélővel visszatért, de én már csak mint kövér, de mozgékony embert láttam viszont, ott folytatta, ahol abba hagyta, sőt talán most vetette bele magát a munkába igazán, mondhatni beletemetkezett, morgás nélkül jött ki a leghetetlenebb időben is, ha hívták, öt-hat évvel ezelőtt halt meg, kevés polgárt kísérték ki annyiam szülővárosomban utolsó út-

jára, mint őt, kétségtelenül egy kihalóban lévő embertípus egyik utolsó példányaként távozott, igen kedvelte a malackodást, rendelőjében sokszor trágár szavakat használt, senki se panaszkodott rá emiatt, tudta az öreg, hogy kivel mit engedhet meg magának, sokaknak meg kimondottan tetszett is ez, növelte népszerűségét, különféle történetek keringtek róla, olyanfélék, hogy egyszer valahol szert teti egy amolyan beugratási célokat szolgáló vásári holmira, papírmáséból készült élethű utánzat volt, nem átalloította bevinni a Társadalombiztosító rendelőjébe, amikor a nővér rátalált a sarokban, állítólag még ki is kelt magából, „Nahát ezek a disznó betegek”, mondta volna, majd mikor a lány már a lapát hamuval közeledett: „Hagyja csak, egy orvosnak mindenhez kézzel kell hozzányúlni”. s a holmit az asztalra tette; elkövetett ennél kihívóbb tréfákat is, „Háború és béke orvosi szemmel”, ez volt a címe a népegyetemi előadásának, amit a kultúregyesület rendezésében tartott, magam is ott voltam a szüleimmel, ezúttal sem tagadta meg önmagát, olyanokat mondott, hogy az emberiségnek húsz évre meg kellene tiltani a szaporodást, többen feszengeni kezdtek, szó se volt még a jelenlegi abortusz-kurzusról, azután azt fejtegette, hogy az ember minden gesztusa önzésből fakad, nem valami szívderítő képet kerekített az emberről, Vámosné, a „vértanú özvegye” is érezhette ezt, ezért állt föl elsőnek, amikor a kérdésekre és hozzászólásokra került sor. Nagyon magas és nagyon sovány asszony volt ez a Vámosné, akkor úgy negyven-valahány, férjét a megszállok végezték ki, maga is éveket töltött börtönben vagy táborban, nem tudom, aztán egy kicsit az lett a foglalkozása, hogy a „vértanú özvegye” hangja egy kicsit mindig sírós volt, olyankor is, ha egyáltalán nem állt közel a síráshoz, vagy inkább mindig közel állt hozzá, ilyen volt akkor is, amikor az ellen tiltakozott, hogy Székely doktor az önzést az ember megváltoztathatatlan tulajdonságaként jelölte meg, ekkor állt elő az öreg a dilemmájával: Vámosné képzelje el, hogy van egy halálosan beteg gyermeke, de van egy másik anya is, ugyanolyan beteg gyermekkel, életmentő orvosság viszont csak egyetlen adag. „Ez esetben melyik gyerekek követelné a gyógyszert, asszonyom? Kérem, ne értsen félre, fél adag egy fabatkát sem ér”, kissé gonosz játék volt ez kétségtelenül, s az ellenfél gyenge, „Ha látnám, hogy a másik értékeesebb, a gyógyszert neki engedném át”, mondta végül is kétségbeesésében Vámosné, az öreg doktor lecsapott, „Ha ezt tenné, kiderülne, hogy ön nem normális”, mondta könnyörtelenül, fogalma se volt róla, hogy kivel áll szemben, „Ja?!”, azt hiszem, csak ennyit mondott később, amikor kijöttünk a teremből, és apám megmondta neki, kivel is beszélt; nem tudom, elgondolkozott-e később azon a furcsa véletlen, hogy éppen egy hozzá hasonlóan meghurcolt emberrel került szembe, vagy gondolt-e arra, hogy bizonyos értelemben kétféle humanizmus összeecsapása volt ez, az ábrándokba kapaszkodóé, amely képtelen, teljesíthetetlen követelményeket állít az ember elé, és az illúziótlané, amelynek már egyebe sincs efféle cinikus, sarokba szorító dilemmás játéknál. Emlékszem, annak idején nagyon tetszett nekem az öreg fölénye, de ma már valahogy szegény Vámosnéval is együtt tudok érezni, sőt rájövök, hogy ez a képtelen „értékeesebb”, amit persze csakis azért halászott elő, hogy mondjon valamit, bizonyos értelemben az én mániámat is jelenti, én vagyok igazán megkergülve ezzel, ezért nem tudom sokszor éppen a legtermészetesebbnek számító emberi megnyilatkozásokat egyszerűen csak tudomással venni, s találok nehezen

utat olyan magától értetődő dolgokhoz is, mint az öreg Horváthné unokasírató könnyei.

Még akkor is az unokáit emlegette, amikor a szomszédból átjött a testes Börcsökne, aki a multkor kölcsönként ecetet hozta vissza, persze nyilván tudni akarta, ki jött az öregasszonyhoz, rögtön rám ismert, de rég látott, nem nősültem-e meg stb., aztán arról kezdett beszélni, hogy képzeli, ez a Roza, mármint Horváthné, nekem is az unokáimmal sírta tele a fejem, ugyan mit sopánkodik, örülhetne inkább, egyedül azt tehet, amit akar, neki bezzeg alaposan kijutott, itt maradt a nyakán mind a három, a lánya ráhagyta őket, mi mást is tehetett szegény, az a részeges apjuk („már akkor is ilyen volt, tudhassa”) összeállt valami utolsóval, feljűk se néz, hiába, sok a veszűdség azzal a három kölyökkel, egész nap eszik az idegeit, belefárad az ember . . . — Ezt csak most mondod, Julis, mondtam én is ilyet néha, amíg itt voltak — jegyezte meg Horváthné —, mire én: — Na persze, így van ez —, csak hogy szóljak éppen. Egy ideig még arról folyt a szó, hogy milyen sokan elmentek a fiatalok közül, főleg Németországba, ki egyedűl, ki családosan, de a Takácsék (őket is ismertem), azok meg Svédországban vannak, Ausztráliába is ment néhány család, Nyáriék (őket is ismertem) szintén oda készülnek, nagyon rájűtt a népre a mehetnék, pedig . . . szerettem volna belekapaszkodni ebbe a „pedigbe”, helyeselni rá, mondani valami olyat, hogy nem értem, mi jűtt rájuk, csak hát nagyon is értettem, mi a fenét mondhatnék a maradás mellett, valami tehetetlen harag fojtogatott belűlrűl, hirtelen kiittam a maradék pálinkát, a kiskapu úgy csapódott be mögűttem, mint egy koporsűfűdél. Koporsűfűdél? Marhaság, ezt akármelyik dolgozatból kihűznám, képzavar, fiacskám, a koporsű fűdelét nem csapják be, a koporsűt leszűgezik . . .

Itt is egy, ott is egy, amott is . . . Útkűzben számolni kezdtem a bedeszűkűzűt ablakű házakat.

(Folytatjuk)